

Ülkemizde Uygulanan Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

An Evaluation of the Interest-Free Pension System Implemented in Turkey in Terms of Islamic Law

Necmeddin Güney¹ , Yusuf Erdem Gezgin²

¹(Doç. Dr.), Necmettin Erbakan Üniversitesi A.K. İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Konya, Türkiye

²(Doç. Dr.), Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Karaman, Türkiye

ORCID: N.G. 0000-0002-3578-3231;
Y.E.G. 0000-0002-0221-8965

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Yusuf Erdem Gezgin (Doç. Dr.),
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı, Karaman, Türkiye
E-posta: yegezgin@gmail.com

Başvuru/Submitted: 15.12.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
17.02.2023

Son Revizyon/Last Revision Received:
21.02.2023

Kabul/Accepted: 06.03.2023

Atf/Citation: Güney, Necmeddin, & Gezgin, Yusuf Erdem. Ülkemizde Uygulanan Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *İslam Tetkikleri Dergisi-Journal of Islamic Review* 13/1, (Mart 2023): 91-114.
<https://doi.org/10.26650/iuitd.2023.1219326>

ÖZ

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ülkemizde sigortacılık sektörünün *hayat ve emeklilik* branşının önemli bir unsurudur. BES, kişilerin çalıştıkları dönemde yaptıkları tasarruflarının uzun vadeli olarak değerlendirilmesi ve süreç sonunda kişiye toplu para ödenmesi esasına dayanır. Ülkemizde henüz 18 yıllık bir geçmişi bulunan bu sistem, çalışanlara, sermaye piyasasına, sigorta sektörüne ve bir bütün olarak ülke ekonomisine çeşitli açılardan fayda sağlamaktadır. BES, gönüllülük esaslı Bireysel Emeklilik Sistemi (Gönüllü BES) ve zorunluluk esaslı Otomatik Katılım Sistemi (OKS) seçeneklerinden oluşmaktadır. BES'e katılan kişiler istediği fonu seçerek yatırımlarını dilediği gibi yönlendirebilmektedir. Kişinin sistemdeki toplam birikim tutarı, aylık tasarruf miktarına, seçtiği fonların getirisine ve teşvik amaçlı devlet katkısına ve devlet katkısının getirisine göre değişmektedir. BES emeklilik yatırım fonları faizli ve faizsiz olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bireysel emeklilik şirketlerinin OKS kapsamında sisteme dahil olan şirketlere faizsiz fon seçeneğini sunması zorunlu tutulmuştur. OKS'de katılımcıların yarıdan fazlasının faizsiz emeklilik plan ve fonlarını tercih etmiş olması dikkat çekmektedir. Ancak Gönüllü BES'in fonları çok daha büyük olduğundan, sistemdeki toplam paranın %16 kadarı faizsiz fonlardadır. Bu çalışmanın amacı faizsiz BES'in Türkiye'deki mevcut uygulamasının İslam hukukunun belirlediği kurallar açısından değerlendirilmesidir. Girişte Bireysel Emeklilik Sisteminin ve faizsiz BES seçeneğinin ülkemizdeki mevcut durumu ve gelişim süreci hakkında bilgi verilecektir. Ardından faizsiz (katılım) BES uygulamasının mevzuatı, faizsiz emeklilik planları ve emeklilik yatırım fonları, devlet katkısı, emeklilik şirketi ve portföy yönetim şirketleriyle ilişkiler ve danışma komitesinin görevi gibi konuların fihi boyutuna değinilecektir. Netice olarak faizsiz (katılım) BES emeklilik planlarının fihi hükmü ortaya konularak dikkat edilmesi gereken sakıncalı hususlara işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Bireysel Emeklilik Sistemi, Faizsiz Bireysel Emeklilik, Emeklilik Yatırım Fonları, Emeklilik Planları

ABSTRACT

The private pension system (PPS) in Turkey is based on the long-term investment of savings individuals make throughout their work life and

results in the payment of a lump sum or salary to the person upon retirement. This private pension system was launched 19 years ago and consists of the voluntary-based individual pension system (Volunteer PPS) and the obligation-based automatic enrollment system (AES). People participating in PSS can choose the funds in which they want their money to be invested. Two types of pension plans exist in terms of Shariah compliance: conventional and interest-free. While all pension management companies have interest-free pension funds (usually from AES) in addition to conventional funds, two pension companies provide interest-free-only pension plans and fund services. This study aims to evaluate the current application of interest-free PPS in Türkiye within the framework of Islamic law. After introducing information about the development process and current status of PPS practices in Türkiye, the article will go on to explain the Islamic ruling on interest-free PPS pension plans according to Islamic law and point out the possible objectionable issues.

Keywords: Islamic Law, Private Pension System, Interest-free Private Pension System, Pension Funds, Pension Plans

EXTENDED ABSTRACT

The private pension system (PPS) in Türkiye is a savings and investment system that operates according to certain rules to ensure that individuals have access to a collective savings that will help them to be comfortable in their later years. In addition to being a source of savings for individuals, PPS contributes to employment and development by providing resources to the economy.

As a complement to the social security system, PPS is run by private pension companies under the supervision and control of the state. The amount of savings that individuals will have access to during retirement varies according to the total contributions they've paid to the system, their fund preferences, the returns from these funds, and any additional amounts contributed by the state for incentive purposes.

PPS is an important element of the life and pension branch of Türkiye's insurance sector. PPS was enacted through the Private Pension Savings and Investment System Law No. 4632 published in 2001 and started its operations in 2003 with the establishment of pension companies and the approval of the first pension plans.

In more than 19 years, the private pension system in Türkiye has reached 13 million participants and a fund size of over 380 billion Turkish Lira (TL). This fund size corresponds to around 5% of Türkiye's GDP. When considering that the average percentage of fund size to GDP is much higher in OECD countries, PPS can be said to have the potential to grow further in the coming years.

More than half of the participants in the obligation-based automatic enrollment system (AES) noteworthy prefer interest-free pension plans and funds. However, because the funds of the earlier established Volunteer PPS are much larger, interest-free (i.e., participation-based) PPS funds account for 16% of the total size of pension mutual funds.

In terms of fiqh principles, the essence and goals of the PPS system can be said to be in line with Islamic principles. However, some points exist that need to be considered in order for the current PPS implementation to be fully legitimate and halal in Islamic terms.

The PPS's most crucial requirement in terms of Shariah compliance is that all savings

must be put fully in halal investments. This is because, despite being referred to as a pension, the system in essence consists of the withdrawal of savings that had been made and invested in various fields in the past. The savings transferred to pension investment funds must be invested in halal funds. For this purpose, special interest-free pension investment funds have been established. The mandatory Shariah advisory committee and other practices introduced in 2021 for interest-free pension plans and funds are expected to supervise and guarantee the sector's compliance with Islamic principles beyond a mere claim.

However, the investment options of interest-free pension funds should be emphasized as being more limited compared to interest-based funds and require development. As many researchers have stated, the need exists for further studies on Shariah compliance regarding these investment instruments, especially with regard to lease certificates (*sukūk*) and the development of new products and investment areas to increase the investment diversity of halal funds.

As long as a public benefit occurs, no harm exists in terms of fiqh when utilizing state-offered incentives. Therefore, having the state provide various tax reductions/exemptions or contribute to the PPS savings of participants who meet certain conditions is a legitimate method for encouraging the PPS system for the public good.

Upon retirement, those who've earned the right to do so can either withdraw their savings completely or continue to invest them in halal areas. The third option PPS offers involves an annuity contract, but this is not permitted from the perspective of Shariah compliance.

Giriş

Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) kişilerin kendileri yahut temsilcisi buldukları bireyler için yaptıkları tasarrufları uzun vadeli yatırıma dönüştürerek ileride ek gelir elde etmelerini sağlayan bir sistemdir. Tasarrufların toplanarak uzun vadeli şekilde değerlendirilmesi ve süreç sonunda kişiye veya adına ödeme yapılan şahsa toplu para ödenmesi ya da maaş bağlanması esasına dayanır.

BES, sigortacılık sektörünün hayat ve emeklilik kolunun önemli bir unsurudur. İlgili kanuna göre faaliyet göstermek üzere kurulup ruhsat alan emeklilik şirketlerince yürütülür. Bu şirketler aynı zamanda hayat ve ferdi kaza branşlarında da ruhsat alabilirler. Bu durumda her bir branşa ait hesaplar ayrı tutulur. BES, Sosyal Güvenlik Kurumunun yürüttüğü zorunlu sosyal güvenlik sisteminin alternatifi değil tamamlayıcısıdır.

Konuyla ilgili İslam hukuku literatürü incelendiğinde çalışmamızdan önce konuya özgü birkaç çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda hazırlanma yıllarına göre şu çalışmaları zikretmek gerekir:

BES, tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk olarak Hadi Sağlam tarafından DİYK Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı III'de *Genel ve Özel Sigortalar Zarar (tazminat) ve Meblağ Sigortalarına Genel Bir Bakış, İslâm Hukukçularının Sigortaya Bakışları ve Sigorta Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi*¹ adlı tebliğde bir başlık olarak ele alınmıştır. Ancak sistemin genel yapısı ve detaylarından ziyade kısa bir malumat ile kifayet edilmiştir. Fıkhi açıdan ayrıca değerlendirilmediği görülmüştür.

*Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi*² adlı makalesinde İbrahim Paçacı, hayat sigortaları ve BES hakkında genel bir çerçeve çizmiştir. BES hakkında ilk detaylı bilgileri görebildiğimiz bu çalışmanın hazırlandığı dönemde farklı uygulamalarının sınırlı olması, konu hakkındaki değerlendirmeleri belirli bir aşamadan öteye götürmemiştir. Bu kapsamda sistemin amaçları, felsefesi, sözleşmelerin yapısı ve diğer detayların birçoğu değerlendirmede eksik kalmıştır.

*Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*³ isimli çalışmanın önceliklerinden daha kapsamlı olduğu görülmektedir. Özellikle kendisinden önceki çalışmalardan bağımsız kaleme alınmış olması oldukça dikkat çekicidir. Konuyu geniş bir perspektiften incelediği görülen bu çalışmanın amacının ise sistemin mevcut hâliyle meşruiyetini temellendirmeye odaklandığı söylenebilir.

Kenan Dede ve Abdurrahman Yazıcı'nın *Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve Faizsiz BES'in Analizi*⁴ başlıklı çalışmada BES'in amacı, felsefesi ve faizsiz BES'in mevcut piyasalardaki

1 Hadi Sağlam, "Genel ve Özel Sigortalar, Zarar (Tazminat) ve Meblağ Sigortalarına Genel Bir Bakış: İslâm Hukukçularının Sigortaya Bakışları ve Sigorta Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi", *DİB Güncel Dini Meseleler Sempozyumu III*, 2013, 525-643.

2 İbrahim Paçacı, "Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi", *Mütefekkir* 4/8 (31 Aralık 2017), 313-338.

3 Mehmet Odabaşı, "Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (2018), 173-194.

4 Kenan Dede - Abdurrahman Yazıcı, "Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve Faizsiz BES'in Analizi", *İslam*

durumuyla ilgili analizlere yoğunlaştığı görülmektedir. Yer yer fihhi değerlendirmelerin yapıldığı araştırmada BES sözleşmesinin tarafları arasında kurulan hukuki ilişkiye sınırlı şekilde değinildiği söylenebilir.

BES ve fihhi değerlendirmesiyle ilgili bu çalışmamızın hedefi, sistemin tanıtımı ile hem amacı ve felsefesini hem de fihhi manada taraflar arası ilişkileri tam manasıyla değerlendirmek olacaktır. Böylelikle BES'in mevcut hâliyle sigortacılık sistemi başta olmak üzere finansal sistem içerisinde -farklı versiyonlarıyla- geldiği nokta üzerinde durulacaktır. Ayrıca karşılaşılabilecek muhtemel problemlerine yoğunlaşılacaktır.

1. Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Basamakları ve Gelişimi

Bir bütün olarak bakıldığında ülkemizde üç basamaklı bir sosyal güvenlik sisteminden bahsetmek mümkündür. BES, bu üç basamaklı sistemin ikinci ve üçüncü basamaklarını oluşturmaktadır. İlk basamağı, devletin SGK vb. kurumlar üzerinden yürüttüğü sosyal güvenlik ve emeklilik sistemi oluşturur. Devlet bunu, vatandaşlarının minimum yaşam standardını sağlamak için zorunlu tutmuştur. Bu basamakta düşük de olsa bir emeklilik maaşı ve ikramiyesi, sağlık hizmetleri, malûliyet ve işsizlik gibi temel korumalar sağlanmaktadır. İkinci ve üçüncü basamaklar ise sırasıyla Otomatik Katılım Sistemi (OKS) ve Gönüllü BES'tir. Bu son iki basamak birlikte ülkemizde BES'i oluşturur. İkinci basamak olan OKS iş/meslek sahibi olmayla bağlantılı ve kısmen zorunlu bir emeklilik anlayışına sahipken son basamak olan Gönüllü BES'e katılım ise tamamen gönüllülük esasına dayalıdır.⁵

Ülkemizde BES'in gelişimine bakıldığında, 4632 sayılı Bireysel Emeklilik Tasarruf ve Yatırım Sistemi Kanunu'yla (BETYS) birlikte 2003 yılında ilk olarak üçüncü basamak olan Gönüllü BES uygulaması başlamıştır. İkinci basamak olarak ifade ettiğimiz Otomatik Katılım Sistemi (OKS) ise BETYS kanununa 2017 yılında yapılan ilaveyle başlamış; 5 ve üzeri çalışanı olan bütün iş yerlerini kapsayacak şekilde kademeli olarak 2019'a kadar iş yerlerinin bu sisteme geçişi tamamlanmıştır.⁶

Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sisteminin düzenlenmesi, denetim ve gözetimi devlete ait Emeklilik Gözetim Merkezi A.Ş. (EGM), Takasbank A.Ş., Hazine ve Maliye Bakanlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gibi kurumlarca yürütülmektedir.⁷

2013 yılında sistemin önemli unsurlarından birini oluşturan ve sistemi teşvik etmek amacıyla konulan %25 devlet katkısı uygulaması başlamıştır. Devlet katkısı hak edişleri OKS ve Gönüllü BES'te aynı şartlara bağlı olarak sunulmaktadır. Buna göre devlet belli şartların sağlanması

Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD) 6/1 (30 Haziran 2020), 25-54.

5 İsmail Aydemir, "Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)", *Tekâfül: Teori ve Uygulama* (İstanbul: Ensar, 2017), 35-92; Emeklilik Gözetim Merkezi, "Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım" (Erişim 20 Ağustos 2021); Sevgi Işık Erol, "Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi", *İktisadi Yenilik Dergisi* 6/2 (01 Temmuz 2019), 13.

6 Mehmet İslamoğlu vd., "Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/3 (30 Eylül 2020), 559-561.

7 EGM, "Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım".

kaydıyla OKS ve Gönüllü BES'te biriken paralara %25'e kadar katkıda bulunmakta iken bu oran 2022 yılı ocak ayı itibariyle %30'a çıkarılmıştır. Bu katkı için yıllık belli bir üst limit belirlenmiştir ve şu anki mevzuata göre bu katkı miktarı yıllık olarak o seneki aylık brüt asgari ücretin üç katıyla sınırlıdır (2022 yılı için yıllık azami 18.014 TL olarak belirlenmiştir). Bunun dışında da devletin sistemde kalmayı teşvik için sunduğu ek katkılar vardır. Söz gelimi OKS'de cayma süresi (başlangıç dönemi) dolduğunda sistemde kalmaya devam eden katılımcılara bir defaya mahsus 1000 TL devlet katkısı verilmektedir. Ayrıca emeklilik hakkı kazanıldığında yapılan tercihe göre %5 ilave devlet katkısı da alınabilmektedir.⁸

2. BES'in Amaçları, İşleyişi ve Mevcut Durumu

Bireysel Emeklilik Sisteminin pek çok amaç ve faydasından bahsetmek mümkünse de bunları birkaç maddede özetlemek istiyoruz:⁹

a) Ülkemizde nüfus yaşlanmaktadır. 1980 yılında 1 emekliye 3,3 çalışan düşerken 2020 yılına geldiğimizde 1 emekliye 1,6 çalışan düşmektedir. Dolayısıyla birinci basamak sosyal güvenlik sistemine para girişi azalırken bu sistemin desteklemesi gereken kişi sayısı artmaktadır. Bu da zamanla emeklilik maaşı ve ikramiyesi gibi ödemelerin kişiler için zamanla yetersiz kalmasıyla sonuçlanacaktır. Birinci basamağı tamamlayıcı olarak düşünülen BES'in amaçlarından birisi kişilere emeklilik dönemlerinde ek gelir sağlayarak onların refah düzeylerini yükseltmektir. Bu aynı zamanda çalışma ihtiyacı olan ileri yaşlı kişilerin sayısını azaltarak genç nüfusa istihdam imkânı da sağlayacaktır.

b) Ülkemizdeki tasarruf oranı, gelişmiş ülkelere kıyasla çok düşüktür. BES'te biriken fonlar sayesinde ekonomiye uzun vadeli kaynak oluşturmak ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak mümkün olacaktır. Uzun vadeli altyapı yatırımlarına gerekli fon sağlanmış olacak ve işsizliğin azaltılıp istihdam artışı sağlamanın yolu açılacaktır.

c) Bunların dışında, kamunun uzun vadeli borçlanma imkânını genişletmek, sermaye piyasalarının derinleşmesini sağlamak, bu derinleşme sayesinde piyasalarda oluşan kısa vadeli spekülasyon baskı ve dalgalanmaları azaltmak, emeklilik dönemine yönelik tasarrufların kayıt dışına yönelmesini azaltmak gibi başka birçok amaç söz konusudur.

Bireysel Emeklilik Sisteminde katılımcıların birikimleri, katılımcıların tercihleri çerçevesinde OKS veya Gönüllü BES için özel olarak oluşturulmuş emeklilik yatırım fonlarında (EYF) değerlendirilir. OKS ve Gönüllü BES için çeşitli fon grupları oluşturulmuştur. Mart 2021 itibariyle yatırım yapılabilir toplam 400'e yakın EYF vardır. Bunların 100 kadarı OKS veya Gönüllü BES alanlarındaki faizsiz yatırım fonlarıdır. Mevzuat gereği emeklilik yatırım fonlarının yönetimini emeklilik şirketleri adına portföy yönetim şirketleri yürütür ve bunun karşılığında belli bir ücret alırlar.¹⁰

8 EGM, "Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım".

9 Yeşim Can - Uğur Eyidiker, "Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılımın Türkiye'de Gelişiminin İzlenmesi", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/4 (2019), 427-730; Sümeyra Kara - Yılmaz Yıldız, "Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler", *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi* 4/1 (01 Mart 2016), 24.

10 Emeklilik Gözetim Merkezi, "BES Özet Verileri" (02 Aralık 2022).

2021’de yapılan düzenlemeyle katılımcıların fon dağılımı değişikliği hakkı 6’dan 12’ye çıkarılmıştır. Ayrıca daha önce yalnızca katılımcının sözleşmesinin bulunduğu emeklilik şirketinin kendi oluşturduğu EYF’lerine yatırım mümkünken *Bireysel Emeklilik Fon Alım Satım Platformu* (BEFAS) sisteminin 2021 ortalarında devreye girmesiyle artık başka emeklilik şirketlerinin EYF’lerine de yatırım mümkün hâle gelmiştir.¹¹

BES fonlarındaki paraların yatırım araçlarına dağılımına bakıldığında 2021’ün 3. çeyreğinde toplam fonların ortalama %55’i kamu borçlanma araçlarında, %10 kadarı ters repo ve para piyasası araçlarında, %10 kadarı özel sektör borçlanma araçlarında, %11 kadarı şirket hisse senetlerinde, %2 kadarı yabancı menkul kıymetlerde ve kalan %13 kadarlık kısım ise diğer yatırım araçlarıdır.¹²

Katılımcıların bireysel emeklilik sistemindeki birikimleri yalnızca katılımcıya aittir ve emeklilik şirketlerinin veya portföy yönetim şirketlerinin icra, iflas vb. durumlarına karşı kanuni koruma altına alınmıştır. BES fon portföyündeki varlıklar İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş. (Takasbank) veya ilgili kurullarca onaylı diğer saklayıcılarda saklanırlar. Takasbank bireysel emeklilik fonlarının varlıklarına ilişkin değerlendirme, kontrol, mutabakat ve SPK’ya raporlama gibi hizmetler de sunar. Katılımcılar emeklilik şirketlerini, emeklilik planlarını ve emeklilik yatırım fonlarını belli kurallar çerçevesinde değiştirebilirler. Başlangıç döneminde veya sonraki dönemlerde belli şartlar çerçevesinde sistemden her zaman çıkış hakkı mevcuttur. Ancak devlet katkısından ve diğer haklardan tam olarak faydalanmak için sistemde en az 10 yıl kalmak ve 56 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. Katılımcının vefatı hâlinde ise, sistemde kalınan süre dikkate alınmaksızın birikimler ve devlet katkısının tamamı mirasçılara (veya belirtildiyse lehtarlar) ait olur.¹³

Ülkemizde 18 yıldır yürürlükte olan BES’in Aralık 2022 itibarıyla finansal verilerine ve sayısal büyüklüklerine bakıldığında ciddi bir yol katedildiği görülmektedir. Gönüllü BES tarafında 332,9 Milyar TL ve OKS’de 29 Milyar TL olmak üzere, katılımcıların sistemdeki fon tutarı toplamı 361 Milyar TL civarına ulaşmıştır. Devlet katkısı fon büyüklüğü ise önceki iki veriden bağımsız olarak 49 Milyar TL civarındadır. Gönüllü BES’teki katılımcı sayısı 7,8 milyon kişi ve OKS’deki katılımcı sayısı ise 6,6 milyon kişi olup toplam 14,4 milyona yakın kişi bireysel emeklilik sistemine kayıtlıdır.¹⁴ Her iki sistemdeki katılımcı sayısı birbirine yakın olmakla beraber Gönüllü BES’teki biriken fonların çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Gönüllü BES’in 2003 yılında başlamışken OKS’nin 2017 yılında kademeli olarak başlamış olması ve ayrıca çoğu OKS katılımcısının asgari katkı payı olan maaşın %3’ü kadar katkı payı öderken Gönüllü BES katılımcılarının daha yüksek birikim amacıyla aylık daha yüksek katkı payları ödemesidir.

11 Takasbank, “Bireysel Emeklilik Fon Alım Satım Platformu (BEFAS)” (14 Aralık 2022).

12 Türkiye Sigorta Birliği, “Sigorta Verileri ve Mali Tablolar” (Erişim 20 Ağustos 2021).

13 İslamoğlu vd., “Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları”, 558.

14 EGM, “Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım”.

3. Türkiye’de Faizsiz BES’in Gelişimi

Ülkemizde faizsiz (mevzuattaki ifadesiyle *katılım esaslı*) BES’in gelişimi ilk olarak 2008 yılında emeklilik yatırım fonlarının faizli devlet iç borçlanma araçlarına yatırım zorunluluğunun kaldırılmasıyla mümkün olabilmıştır. Türkiye’de ilk faizsiz BES programı 2010 yılında *Organik BES* adıyla Türkiye Finans tarafından konvansiyonel bir emeklilik şirketi olan Garanti Emeklilik ile iş birliği yapılarak piyasaya sunulmuştur. 2012 yılında *Bereket Emeklilik* (o zamanki ismiyle *Asya Emeklilik*) ve 2013 yılında ise Albaraka Türk-Kuveyt Türk iştirakiyle *Katılım Emeklilik* şirketleri kurulmuştur. 2015 yılından itibaren yalnızca katılım esaslı fonları kurup yöneten portföy yönetim şirketleri kurulmuştur. Bu dönemde kimi katılım bankaları konvansiyonel emeklilik şirketleriyle birlikte işlemler yapmışlardır.¹⁵

Faizsiz BES için önemli gelişim noktalarından birisi de 2017 yılında OKS uygulamasında katılımcılara faizli ve faizsiz fon seçeneği sunulmasının zorunlu tutulmasıdır. Sunulan bu seçenek karşısında katılımcıların ortalama %65’inin faizsiz fonları tercih etmiş olması ülkemizde faize karşı hassasiyetin toplumsal tabanının aslında oldukça geniş olduğunu gösteren önemli bir sonuçtur. O hâlde ekonomi ve finans alanında yapılan düzenlemelerde verimli bir sonuç ve yaygın toplumsal etki bekleniyorsa, ilgili düzenlemeler yapılırken toplumda faiz konusundaki hassasiyetin de mutlaka dikkate alınması gerekmektedir. Bu süreç neticesinde konvansiyonel emeklilik şirketlerinde de faizsiz emeklilik yatırım fonları oluşmuştur. OKS’deki bu faizsiz fonları da kapsayan Aralık 2020 tarihli bir düzenleme yayınlanmış ve Haziran 2021 itibariyle yürürlüğe girmiştir. Buna göre, bünyesinde faizsiz (katılım esaslı) fon bulduran bütün şirket veya kuruluşların bu fonların katılım bankacılığı ilke ve esaslarına uygunluğunun denetimi için dışarıdan danışma komitesi hizmeti alma zorunluluğu getirilmiştir.

Ülkemizde hâlen iki tane bireysel emeklilik şirketi (Bereket ve Katılım Emeklilik) yalnızca faizsiz *katılım* fonlarına sahiptir. Diğer emeklilik şirketlerinde ise çoğunlukla faizli ve bir miktar da faizsiz fonlar mevcuttur. Bunun temel sebebi, OKS için katılımcılara faizli ve faizsiz fon seçeneği sunulmasının zorunlu tutulmuş olmasıdır. Bu seçenikle karşılaşan OKS katılımcılarının ortalama %65’i faizsiz OKS’yi seçtiğinden, bütün emeklilik şirketlerinde OKS kaynaklı faizsiz emeklilik yatırım fonu mutlaka bulunmaktadır. Ayrıca konvansiyonel emeklilik şirketlerinden bazıları da –muhtemelen daha geniş müşteri kesimine ulaşmak için- Gönüllü BES kapsamında da faizsiz (katılım esaslı) emeklilik planı ve fonları sunmaktadır.¹⁶

Netice olarak BES’teki toplam birikimin %16 kadarı faizsiz fonlarda iken paranın büyük kısmı İslami ilkelere uygunluğu gözetilmeyen emeklilik yatırım fonlarındadır ve faizsiz BES’in ülkemizde çok daha fazla gelişim göstermesi mümkündür.

15 Hakan Aslan, “Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 1/1 (2015), 108-109; Sağlam, “Genel ve Özel Sigortalar, Zarar (Tazminat) ve Meblağ Sigortalarına Genel Bir Bakış: İslâm Hukukçularının Sigortaya Bakışları ve Sigorta Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi”, 565.

16 Fatih Kayhan, “Türkiye’de Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin Swot Analizi”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/4 (31 Aralık 2020), 746-750.

4. İslam Hukuku Açısından Değerlendirme

Bireysel emeklilik sistemi, bilinen anlamda emeklilikten ziyade ilgili kanun isminde de ifade edildiği üzere bir *tasarruf ve yatırım* sistemidir. BES vasıtasıyla bireyler tasarrufa yönlendirilmekte ve hesaplarında toplanan birikimler ve devlet katkısı yatırıma dönüştürülmektedir. Buna göre, BES'in İslami ilkelere uygun şekilde yürütülebilmesi için emeklilik planı seçilerek sisteme giriş, birikimlerin değerlendirilmesi ve nihayetinde birikimlerin ödenmesi (emeklilik) şeklindeki her üç aşamanın da İslami ilkelere uygun olması gerekmektedir. Bu başlık altında ilgili üç aşama için fihhi açıdan gündeme gelen temel konular ele alınacak ve hükümler ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda sistemin mevcut yapısı içerisindeki sözleşmeler, klasik fıkıh eserlerindeki benzerleri ve günümüz finansal sistemin fihhi yönünü değerlendirmeyi hedefleyen standartlar çerçevesinde incelenecektir. Bu standartların başında ise AAOIFI faizsiz finans standartları gelmektedir.

AAOIFI'nin faizsiz finans standartları arasında henüz doğrudan BES ile ilgili bir standart yer almamaktadır. Bu standartlar arasında 26 numaralı Katılım Sigortacılığı (Tekâful) Standardı mevcutsa da bu daha ziyade hayat dışı sigortacılığa yoğunlaşmış, katılım hayat sigortacılığına (family takaful) ve birikimli hayat sigortasına kısaca yer vermiş ancak bireysel emeklilik konularına hiç değinmemiştir. BES konusunda bizi ilgilendiren hükümler temelde 46 numaralı Yatırım Vekâleti Standardı'nda yer almaktadır. Ayrıca 23 numaralı *Vekâlet ve Yetkisiz Temsil* Standardı başta olmak üzere başka birçok standartta da zaman zaman konumuza dair hükümlere ulaşmak mümkündür.

Bu noktadan itibaren BES'in fihhi açıdan önem arz eden farklı boyutları özet olarak ele alınacak ve genel fihhi ilkeler ve AAOIFI faizsiz finans standartları çerçevesinde ilgili konuların hükümlerine kısaca yer verilecektir.

4.1. BES'in Gaye ve Hedeflerinin İslami Açısından Değerlendirilmesi

Gönüllü BES ve zorunlu OKS'nin bireysel, toplumsal ve devlet açısından çeşitli amaçlarına yukarıda yer verilmişti. Bu kapsamda sisteme katılımcının bireysel amacı açısından bakıldığında kişilerin ileriye yönelik birikim yapma hedefi görünmektedir. Müslümanın helal yoldan kazanmak, helal alanlarda değerlendirmek ve başta zekât olmak üzere mali yükümlülüklerini yerine getirmek kaydıyla ileriye yönelik birikim yapmasında dinen bir sakınca yoktur. Aksine kişinin kendisinin ve ailesinin hayatlarını kimseye muhtaç olmayacak sadelikle sürdüreceği şekilde helal çerçevede kazanç elde etmesi ve birikim yapması teşvik edilmiştir. Kişinin yaşlanıp çalışamayacağı veya sağlık problemleri yaşama ihtimali olan ileriki yıllar için baştan hazırlık yapıp tedbir alması tevekkül eksikliği veya *tül-i emel* (uzun vadeli ümit ve arzuların peşine düşme) olarak görülemez. Ayet ve hadislerde harcamada itidalli olmanın ve elindeki israf etmemenin emredilmesi de bu çerçevede hatırlanabilir.¹⁷Yine vefatından sonra bütün malının Allah yolunda infak edilmesini vasiyet etmek isteyen sahâbiye Hz. Peygamber (s.a.)

17 Nisâ 4/6; Furkân 25/67.

mirasçılarını başkalarına el açmaya muhtaç bırakmamasını hatırlatmış ve vasiyeti, kişinin malının 1/3'üyle sınırlandırmıştır.¹⁸ Sahâbe nesli de helal çerçevede kazanmış, mal-mülk edinmiş ve aynı zamanda mallarını Allah yolunda cömertçe infak etmiştir. En zahit sahâbiler dahi kimseye muhtaç olmadan hayatlarını sürdürülecek miktarda mal varlığına sahip olmuşlardır. Zengin sahâbiler ise servetlerini insanları sömürerek haram yoldan elde etmedikleri gibi, bu varlıklarını toplumda bir baskı aracı olarak da kullanmamışlardır. Bu zengin sahâbiler zekâtın ötesine geçerek, zaman zaman insanı şaşkırtacak yüksek miktarlarda hayır-hasenat ve infakta bulunmuşlardır.¹⁹ Sonuç olarak önemli olan husus kişinin kazanma şeklinin ve bu kazancı kullanımının helal çerçevede olması, Allah'a ve kullara karşı mali yükümlülüklerin ihmal edilmemesidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde katılımcının birikiminin helal fonlarda işletilmesi, zekât ve diğer mali yükümlülüklerin aksatılmaması ve diğer İslami ilkelere uyulması kaydıyla BES veya başka bir sistem aracılığıyla kişinin birikim yapmasında dinen bir sakınca yoktur.²⁰

BES'te katılımcılara ait olarak biriken fonlar, kişinin diğer mal varlıklarıyla birlikte nisap miktarına ulaşıyor ve diğer şartlar gerçekleştiyse zekâta tabidir. Tabiatıyla 18 yaş altı bireyler adına açılan BES yatırımlarında hesabı açan kişiler hukuki olarak vasi hükmündedir. İlgili BES fonunun sahibi olan küçüğün vucub ehliyetinin tam, eda ehliyetinin ise nakıs olduğu bilinmektedir. Böyle olunca vasinin, küçüğün sahip olduğu BES yatırımının şartlarını taşıması hâlinde küçük adına zekât ödemesi gerekli olacaktır.²¹ Devlete ait paylar ise istenen şartlar sağlanarak hukuken kişiye ait hâle gelmedikçe henüz dikkate alınmaz ve zekât matrahına dâhil edilmez. Zira hibe aşamasına gelineye kadar bu katkı payı hukuken devlete aittir. Katılımcının vefatı hâlinde ise mevcut birikim devlet katkısıyla birlikte mirasçılara ait olur veya bir lehtar belirlenmişse vasiyet hükümleriyle uyumlu ve sınırlı olmak kaydıyla bu lehtarlara verilebilir.²²

4.2. BES'te Taraflar Arasındaki İlişkinin Fıkhi Niteliği

BES'in sözleşme düzeyinde fıkhi analizinin yapılabilmesi için öncelikle BES'in temel tarafları olan BES şirketleri, katılımcılar ve devlet arasındaki ilişkinin fıkhi açıdan beyan edilmesi gerekir. Ancak sistemi kullanan taraflar şu üç şekilde gruplandırılabilir: a) BES şirketi

18 Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu'fî Buhârî, *Sahîhü'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru Tavkî'n-Necât, 2001), "Vesâyâ", 2; Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî Müslim, *el-Câmi'u's-Sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts.), "Vasiyye", 5.

19 Halit Çalış, "İslâm Hukukunda Servet/ Mülkiyet Tahdidinin İmkânı Üzerine", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17 (2004), 127-144; Cengiz Kallek, *Sosyal Servet (İslam'da Yönetim-Piyasa İlişkisi)* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2015), 62, 161, 192.

20 Din İşleri Yüksek Kurulu, "Bireysel Emeklilik Caiz midir?" (Erişim 01 Haziran 2021).

21 Cumhuriyet fukahânının kanaati bu yönde olup Hanefîlerin konuyla ilgili kanaatleri farklılık arz etmektedir. Detaylar için bk. Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/455; Ebû Muhammed Muvaññakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni* (Kahire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 2/465; Ebû Zekerîyya Yahya b. Şerîf b. Müri Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb (Fethu'l-'azîz ve Telhîsu'l-habîr ile Sübkî'nin ve Mutî'i'nin tekmîleleri ile birlikte)* (Beyrut: Darü'l-Fikr, ts.), 5/329; AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları* (İstanbul: TKBB Yayınları, 2018), 35/5.1.4.3.

22 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 26/6.2.2.

ve katılımcılar, b) BES şirketi ve portföy şirketi, c) Katılımcılar ile devlet. BES şirketleri ile katılımcılar ve portföy şirketi işlemleri bu başlıkta değerlendirilecek, yatırımcılar ile devlet arası hukuki ilişki ise bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

Sisteme bakıldığında, özü itibarıyla BES şirketinin vatandaşın katkı payını ve devletin buna %30 katkısını, bu ikisi adına ücret karşılığı yönettiğini söyleyebiliriz. Fıkıhta müsellem bir ilkeye göre; “Yapılması meşru/mübah olan ve fayda sağlayan bütün işler için icâre akdi caizdir”.²³ Buna göre BES şirketleri ve katılımcılar arasındaki ilişkinin, icârenin türlerinden *ücretli vekâlet* olduğu söylenebilir. Bu ilişki belirli ölçülerle sınırlandırılmış olması hasebiyle *mukayyet vekâlet* kapsamındadır.²⁴ Vekâlet sözleşmesinin mutlak ve mukayyet biçiminde sınıflandırılması şu şekildedir: Mukayyet vekâlet de sınırların net bir şekilde belirlenmesi zaruridir. Vekil, müvekkilinin öne sürdüğü şartları dışına çıkarsa bu durumdan müvekkil hiçbir şekilde sorumlu değildir. Ancak bu durum mutlak vekâlet de söz konusu değildir. Zira vekil kayıtsız şartsız vekildir.²⁵

Ücretli vekâlet ilişkisi AAOIFI standartlarında “yatırım vekâleti” olarak ifade edilmektedir. Buna göre tarafların akdiyle meydana gelen ücretli vekâlet ilişkisi, katılımcı ayrılmayı talep etmediği sürece devam etmektedir.²⁶ Fon işletim giderinin günlük olarak hesaplanması ve sistemden her zaman çıkışın mümkün olması dikkate alındığında BES sözleşmesinin günlük olarak yenilediği kabul edilebilir. Öte yandan BES şirketi ile devlet arasında da devlet tarafından verilen katkı payının işletilmesi hususunda bir yatırım vekâleti ilişkisi söz konusudur.²⁷ Yatırım vekâletinde BES şirketinin maktu veya oransal bir ücret alması caizdir. BES şirketi *ecîr-i müşterek* konumundadır.²⁸ İlgili mevzuata göre BES şirketi verdiği hizmetten çeşitli isimlerle gelir elde edebilmektedir. Bunlar, giriş aidatı, yönetim gider kesintisi ve fon işletim gider kesintisi gibi gelirlerdir. Konunun teknik detaylarına girmeden kısaca şunlar ifade edilebilir: Tahsil edilecek ücretler ve diğer bazı ek kesintilerin oranı ve şartları açık olarak sözleşmede ve/veya ilgili mevzuatta ortaya konulduğundan sözleşmeyi olumsuz etkileyecek bir cehalet

23 Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî İbn Abdilberr, *Kâfi fi fikhî ehli'l-Medîne* (Riyad, 1980), 2/755; *Ma'leme Zayed li'l-kavâidi'l-fikhîyye ve'l-usûliyye* (İmâra: Müessesese Zayed b. Sultân Âl Nahyân, 2013), 22/31(Dâbit No. 1380) Kural metni şöyledir:

كل عمل فيه منفعة وكان عمله مباحا فجاز الإجارة فيه

24 Kimi araştırmacılara göre adına her ne kadar yatırım vekâleti denilse de özünde bu akit vekâletten ibarettir. Dolayısıyla şartlarına riayet edilerek kurulan vekâlet akdi caiz olduğu gibi yatırım vekâleti de caizdir. Detaylar için bk. Odabaşı, “Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 173-174.

25 Ebû Bekr Alâuddîn b. Mes'ud Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 6/29; Benzer değerlendirmeler için bk. Abdullah Durmuş, “Modern Bir Yatırım Yöntemi Olarak Yatırım Fonu ve Fıkhi Açından Tahlihi”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 3 (2022), 255.

26 Taraflar arası hukuki ilişkinin yatırım vekâleti olduğu düşünüldüğünde yatırımcının cayma talebinin; sözleşmenin günlük olarak yenilediği mülahazasına göre fıkhi açıdan herhangi bir problem barındırmadığı söylenebilir. Ancak katılımcıların şirketle icâre akdi yaptıkları ve buna göre tarafların sözleşmeden cayma haklarının olmadığı yönünde birtakım itirazlar bulunmaktadır. Bununla ilgili müstakil bir başlık açılacağı için konunun detayları ilgili başlığa havale edilmiştir.

27 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 46/2.1; Benzer bir kanaat için bk. Odabaşı, “Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, 173-176, 182.

28 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 46/5.

söz konusu değildir. Ayrıca kanun ve/veya sözleşmede ücrete ve diğer hususlara dair koşulan takyidi şartların İslam hukuku açısından da sorun teşkil etmeyeceği söylenebilir.²⁹

Yatırım vekili olan BES şirketine ödenmek üzere belirlenen oransal yahut maktu ücret dışında şirketin yatırımcılardan başkaca bir bedel alması hususu ise şöyledir: Teoride şirket katılımcılar adına yaptığı işlemlerden elde ettiği kârın tamamını müvekkile aktarmalıdır. Ancak belirli bir kâr tespit edilip bu kârın üzerinde kalan miktarın tamamı yahut bir kısmı vekile vaad edilebilir. Böylelikle yatırım vekâletini elinde bulunduran BES şirketi ek bir gelir elde etme fırsatını yakalar. Böyle bir işleme fıkhnın genel kuralları çerçevesinden bakıldığında herhangi bir problemi haiz olmadığı söylenebilir. Nitekim müvekkilin yatırım vekilinin zarar etmekten ve belirli bir karın üzerinde gelir elde etmek üzere yaptığı gönüllü hibe olduğu ifade edilebilir. Ayrıca AAOIFI'nin de bu ödemenin cevazı yönünde bir standart belirlediği görülmektedir.³⁰

BES şirketleriyle portföy yönetim şirketleri arasındaki ilişki de bu vesileyle ele alınmalıdır. BES şirketlerinin topladıkları paraları değerlendirdikleri Emeklilik Yatırım Fonları mevzuat gereği portföy yönetim şirketleri yönetir. Bunun karşılığında da BES şirketlerinin gelirini paylaşacak şekilde belli bir pay/ücret alırlar. Bu ilişkinin de fihhi açıdan *alt* bir yatırım vekâleti olduğunu belirtmek gerekir. Alt yatırım vekâleti tıpkı yatırım vekâletinde olduğu gibi şirketin katılımcılardan (devlet ve yatırımcı) topladığı mevduatları onlar adına değerlendirmek üzere yeniden bir vekâlet sözleşmesi yapmasından ibarettir. Böyle olunca portföy şirketinin BES şirketinden farklı isimlerle ücret almasında da fıkhen bir sakınca olmadığı söylenebilir.³¹

Katılımcının BES'te temel muhatabı BES şirketi olsa da katılımcı ile devlet arasında da devlet katkı payı bağlamında bir ilişki vardır. Devlet, katkı payı olarak BES şirketine her ay ödediği ve nemalandırılmaya devam eden bir miktar parayı, belirlediği şartların gerçekleşmesi hâlinde katılımcıya hibe edecektir. Devletle katılımcı arasındaki bu ilişki bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

4.3. Devlet Katkısının ve Vergi Muafiyetlerinin Hükümü

Bireysel Emeklilik Sistemi devletin teşvik ettiği bir tasarruf sistemidir. Daha önce ifade edildiği üzere BES'i teşvik için devlet tarafından katılımcının ödediği katkı payının %30'u oranında ek katkı ödenmektedir. Bu katkı, emeklilik şirketleri tarafından iletilen veriler üzerinden Emeklilik Gözetim Merkezi (EGM) tarafından hesaplanır ve T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı bütçesine konulan ödenekten ödenir. Katılımcının devlet katkısı hesabındaki tutarlar, tıpkı kendi birikimi gibi hiçbir şekilde haczedilemez, rehnedilemez veya iflas masasına dâhil edilemez.

Yönetim vekilinin iflası hâlinde katılım emeklilik şirketleri ve faizsiz emeklilik yatırım fonları için fihhi açıdan benzer bir hüküm şöyledir: "Kaynakları ve gelirleri bakımından faizsiz finans kurumlarından bağımsız olan ve finans kurumunun tamamına ya da bir kısmına malik

29 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 46/3.3.

30 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 46/3.3.

31 Durmuş'a göre de portföy yöneticisinin durumu yerine göre alt müdürib yerine göre alt vekildir. Bk. Durmuş, "Modern Bir Yatırım Yöntemi Olarak Yatırım Fonu ve Fihhi Açından Tahlili", 266-267.

olmaksızın sadece ücretli vekâlet veya mudârebe yoluyla yönettiği tahsisli vedia/yatırım mevduatı, fonlar, portföyler ve sukûk varlıkları gibi yatırım fonları iflas işlemine dâhil olmaz.”³² Devlet katkısı, katılımcının bireysel emeklilik hesabı altındaki ayrı bir hesaba yatırılır. Böylece kişinin kendi ödediği katkı paylarıyla oluşan birikimi ile devlet katkısıyla oluşan birikimi ayrı ayrı izlenebilir. Katılımcılar biriken devlet katkısı tutarına dair bilgiye emeklilik şirketinden veya e-Devlet üzerinden ulaşabilirler.

Katılımcının BES devlet katkısı hesabında kayıtlı tutarları hak edişi, sistemde kalma süresine göre kademeli olarak artar. Katılımcı sistemde en az 3 yıl kalırsa biriken tutarın %15’ine, en az 6 yıl kalırsa %35’ine, en az 10 yıl kalır ancak 56 yaştan küçükse %60’ına ve nihayet 56 yaş üstüne ulaşınca (*emekli olma*) %100’üne hak kazanır. Vefat veya maluliyet hâlinde ise aynı şekilde tamamı hak edilir. Konuyla ilgili diğer detaylar mevzuatta düzenlenmiştir.³³

Devletin BES katılımcılarına belli bir para (devlet katkısı) ayırması, ardından da onlara bu birikimi ve nemasını -yukarıda yazan oranlar çerçevesinde- aktarması fihki açıdan ele alınması gereken bir boyuttur. Devletle katılımcılar arasında bir karz ilişkisi olduğu, devlet katkısının ise bir faiz ödemesi olduğu düşüncesi isabetli değildir. Zira devletin bu fonları harcaması veya kullanması söz konusu değildir. Konuya hibe sözleşmesi açısından bakıldığında, birkaç ihtimal gündeme gelmektedir. İvaz şartlı hibe, sözleşmenin bir karşılık şartıyla kurulmasıdır. *Mecelle*’de konu şu şekilde örneklendirilmiştir: “İvaz şartıyla olan hibe, sahih ve şart muteberdir. Meselâ, bir kimse şu kadar makule ivaz vermek, yahut kendisinin ma’lûmü’l-mikdar deynini edâ etmek şartıyla, birine bir şey hibe ettikde, mev’hûbün leh ol şarta riâyet eder ise, hibe lâzım olur. Etmeyse ise vâhib dahi hibesinden rüçû’ edebilir.”³⁴ Devlet katkısı uygulamasında katılımcıdan maddi değere sahip bir şey talep edilmemektedir. Dolayısıyla ivaz şartlı hibe kapsamında değerlendirilmesi uygun değildir. Diğer bir ihtimal, devlet katkısı uygulamasının *şarta talik edilmiş hibe* olmasıdır. Mâlikî mezhebi dışındaki cumhur fukahaya göre hibenin şarta ta’liki yani hibe sözleşmesinin kuruluşunun belli bir şarta bağlanması caiz değildir.³⁵ Ancak kanaatimizce BES’teki devlet katkısı uygulaması zaten şarta bağlanmış bir hibe akdi değildir. Devlet katkısı uygulamasında bir akit değil bir *hibe vaadi* söz konusudur. Zira ilgili kanun ve mevzuata göre, devlet katkısı hesabı katılımcının katkı payı ödemelerinden ayrı olarak takip edilmekte; devlet katkısına ancak belli şartlarla hak kazanılmaktadır. Hak kazanılmayan tutarlar ise genel bütçeye gelir kaydedilmektedir. OKS’teki devlet katkısının ise taahhüt olduğu, bu taahhüt üzerinden hesaplanıp nemalandırıldığı ve zamanla ödeme şeklinde hesaba yansıtıldığı görülmektedir. Hibe vaadi kapsamında olduğunu gösteren diğer bir husus ise, devlet katkısı hesabındaki tutarların haczedilemez, rehdilemez, iflas masasına dâhil edilemez olmasıdır. Emeklilik hakkı kazanılıp devlet katkısına kısmen veya tamamen hak kazanılmadan bu hesaptaki tutarların ve getirilerinin haczinin mümkün olmadığı belirtilmiştir.³⁶

32 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 43/9.2.

33 Katılım Emeklilik, “50 Soruda BES” (Erişim 10 Ekim 2020), Soru No. 12.

34 *Mecelle-i ahkâm-ı adliyye* (İstanbul, 1979), md. 855.

35 İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/47.

36 Emel Hanağası, “Bireysel Emeklilik Sisteminde Haciz Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16 (2014), 2678.

Devletin bu tür bir şartlı hibede bulunarak hazinedeki parayı BES'teki katılımcılara fon transferi olarak aktarmasının hükmü devlet yönetimiyle ilgili genel fıkhi ilkeler açısından değerlendirilebilir. Bu temel ilkelerden bir tanesi *Mecelle*'de ifade edildiği üzere³⁷ devletin koyacağı hükümlerin ve yapacağı uygulamaların toplum faydasına olması gerektiği prensibidir. İslami açıdan bir devlet toplum yararı söz konusu olacaksa birçok düzenlemenin yanı sıra çeşitli teşviklerde de bulunabilir. Mesela tarihte devletin aldığı karar neticesinde kamuya ait kıraç toprakları ekilebilir hâle getirenlere bu topraklar verilmiş veya savaşta düşman askerini öldürenin onun üzerindekiyle sahip olacağı gibi teşvik uygulamaları söz konusu olmuştur. BES'teki %30'a kadar devlet katkısı da halkı tasarrufa teşvik neticesinde ortaya çıkacak çeşitli ekonomik ve toplumsal faydalar yani kısaca kamu yararı için uygulanmaktadır.³⁸ Öte yandan bu teşvik yoluyla belli kesimlerin haksız kazanç elde etmesini veya devletin aşırı bir fon aktarımını engellemek gayesiyle de devlet katkısı için her yıl bir üst sınır belirlenmektedir. Bu devlet katkısı üst limiti, hesap bazında değil katılımcı bazında hesaplanarak da benzer şekilde bir tedbir alınmıştır. (Aynı fıkhi hükümler yani kamu yararı esası, devletin emeklilik yatırım fonlarına uyguladığı vergi indirimleri veya vergi muafiyetleri için de geçerlidir.)

Devlet katkısı bağlamında gündeme gelen diğer bir konu ise gayri meşru bazı gelirleri olan kişi ve kurumlardan alınacak hibe ve hediyelerin hükmüyle ilgili fıkhi tartışmalardır. Hibe edenin malındaki haram oranına göre ikili bir taksim yapılmaktadır. Bunlar a) Malın tamamının haram olması ile b) Haram ve helal malların karışık olmasıdır. Fakihlerin kanaatleri ise bu ayrıma göre şekillenmektedir. Malının tamamı haram gelirlerden teşekkül eden kişinin hibesi ittifakla caiz değildir. Ancak haram ve helal gelirlerin karıştığı mallardan gerçekleştirilen hibede ise iki farklı görüş söz konusudur. Şâfiî fakihler böyle bir maldan hibede bulunulmasını mekruh kabul ederken³⁹ fukahanın cumhuru ise (Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler) hibeeye konu olacak malın helal kısmı fazla olması hâlinde bu muamelenin caiz, haram kısmının fazla olması hâlinde ilgili muamelenin caiz olmayacağını ifade ederler.⁴⁰ Dolayısıyla konumuzla ilgili olmak üzere şunlar belirtilebilir: Devletin gelirlerinin büyük bir kısmı vergi gelirlerinden oluşmaktadır. Vergi dışı diğer gelirlerin önemli bir kısmı da yine teşebbüs ve mülkiyet, pay ve cezalar gibi dinen meşru gelirlerdir. Faiz vb. dinen gayri meşru gelirler ise bütçede düşük bir

37 *Mecelle-i ahkâm-ı adliyye* (İstanbul, 1979), md. 58, İlgili madde şöyledir: "Raiyye yani tebaa üzerine tasarruf maslahata menuttur."

38 İbrahim Paçacı, "Birlikli Hayat Sigortasının Fikhî Açısından Değerlendirilmesi", *Ticari ve Alternatif Sigorta Sistemleri ve Sigortayla İlgili Bazı Problemlerin Fikhî Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 259-260.

39 Nevevî, *el-Mecmû 'şerhu'l-Mühezzeb*, 9/343-344; Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa'dî İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc fi şerhi'l-Minhâc (Şîrvânî ve İbn Kasım'ın haşiyeleriyle birlikte)* (Kahire: el-Mektebetü't-Ticâriyyetu'l-Kübrâ, 1983), 7/180.

40 Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-Hamevî, *Gamz uyûni'l-besâir fi şerhi'l-Eşbâh ve'n-nezâir* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 1/193; Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımaşkı İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerh Tenviri'l-epsâr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1992), 2/292; Desûkî, *Hâşiyeye 'ale'ş-Şerhi'l-kebir*, 3/277; Mustafa b. Sa'd b. Abdus es-Suyûtî Ruhaybânî, *Metâlib uli'n-nuhâ fi şerhi Ğâyeti'l-muntehâ* (Dımaşk: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1994), 5/233.

oran tutmaktadır. Netice olarak, kamu yararı için uygulanıyor olması ve devlet gelirlerinin de büyük oranda meşru gelirler olduğu dikkate alındığında BES'teki devlet katkısının alınmasında bir sakınca görülmemektedir.

4.4. Sözleşmenin Bağlayıcılık Durumu ve Cayma Hakkının Kullanılması

Bireysel Emeklilik Sistemi kapsamında yapılan emeklilik planları kişileri emeklilik aşamasına kadar bağlayan bir sistem değildir. Katılımcının emeklilik sözleşmesini tek taraflı olarak her zaman sona erdirebilme hakkı vardır. Gerek Gönüllü BES'te gerekse de OKS'de sistemden erken çıkmayla ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bunların bir kısmında çeşitli kesintiler, çıkış cezası ve vergilendirme gibi uygulamalar söz konusudur. (Bu konudaki düzenlemelerin detayları konunun fıkhi hükmünü etkilemediği için bunlara yer vermiyoruz.)

Yatırımcı ile BES şirketi arasındaki hukuki ilişkinin ücretli vekâlet olduğu izahına göre burada taraflar arası bir vekâlet akdi kurulmaktadır. Fiiliyatta yatırımcının ise bu akdi dilediği gibi tek taraflı bozabildiği görülmektedir. Bu durumun vekâlet akdinin yapısı itibariyle mümkün olup olmadığı fıkhi açıdan değerlendirilmelidir. Hanefî, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin genel kanaatine göre vekâlet gayr-ı lazım/bağlayıcı olmayan akitlerdendir.⁴¹ Böyle olunca taraflardan herhangi biri dilediği takdirde bu akdi derhâl bozabilir. Ancak vekâletin ücretli olması durumunda mezheplerin kanaatleri farklılaşmaktadır. Hanefiler bu durumda akdin vekâlet akdi olmaktan çıkacağını ve icâre akdinin hükümlerine tabi olacağını beyan ederler. İcâre akdi ise lazım akitlerdendir.⁴² Mâlikî ve Şâfiî fakihler de Hanefilere benzer şekilde ücretli vekâleti her iki taraf için de lazım/bağlayıcı görürler.⁴³ Klasik fıkıh literatüründe vekâletin bağlayıcı olup olmaması yönündeki bu kanaatlere benzer şekilde AAOIFI de mutlak vekâleti bağlayıcı görmezken ücretli vekâleti bağlayıcı görür.⁴⁴

BES şirketiyle aradaki ücretli vekâlet ilişkisinin günlük yenilendiği izahı açısından bakıldığında ilgili mevzuatta kişiye sistemden çıkma imkânının verilmesi gayet anlaşılır olmaktadır. Bu ilişkinin süresinin günlük değil de daha farklı yorumlanması hâlinde bile emeklilik sözleşmesinden ayrılma konusunda kanunla verilen haklar ilgili sözleşmede baştan şart koşulmuş ve taraflarca kabul edilmiş olarak değerlendirilir. Bu açıdan bir sözleşmenin bağlayıcılığı konusunda kanunla konulan şart ve hükümler -açık dinî hükümlere aykırı olmadığı sürece- örf kapsamında kabul edilir ve fikhen de geçerlidir.⁴⁵

41 Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 6/37; Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, 3/396; Muhammed İbn Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni'l-Minhâc* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 3/257; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 5/88.

42 Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Mebisût* (Beyrut: Dâru'l-Mârifet, 1993), 16/2; Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'*, 4/201.

43 Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, 3/396; Ebû Zekeriyya Yahya b. Şerîf b. Mürî Nevevî, *Ravdatu'l-tâlibîn ve umdetu'l-muttakîn* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1991), 4/332.

44 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 23/2.1.2; 23/4.2.2.

45 Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud Bâbertî, *İnâye şerhu'l-Hidâye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/81; Ali Haydar Efendî, *Dürerü'l-hükkâm şerhu Mecelleti'l-ahkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/137; Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Mâverdü, *el-Ahkâmü's-sultâniyye* (Kâhîre: Dâru'l-Hadîs, ts.), 42.

Öte yandan katılımcının kanunda belirlenen sürelerden önce sistemden ayrılması hâlinde BES şirketlerince yapılan kesintiler veya devlet tarafından alınan stopaj vergileri de yine aynı çerçevede caiz görülebilir. Bütün bunlar ilgili mevzuatta ve emeklilik sözleşmesinde açıkça ortaya konulmuş ve taraflar bu şartları kabul ederek bir plana dâhil olmuştur. Kaldı ki devletin stopaj vergisi alması genel olarak vergi toplama yetkisi kapsamında da değerlendirilebilir. Nitekim bu tür akdin asıl konusu olan şeyin yararına olan ve kanun koyucu tarafından ileri sürülen şartlar fıkıh geleneğinde sahih kabul edilir (ca'î-takyîdî şart).⁴⁶

4.5. Katkı Paylarının Dinen Meşru Fonlarda Değerlendirilmesi

BES'in özünün birikimlerin fonlarda değerlendirilmesi olduğunu ifade etmiştik. BES'teki bütün birikimler bu iş için özel olarak kurulmuş olan emeklilik yatırım fonlarında değerlendirilir. Sisteme yatırılan bütün paraların emeklilik şirketleri tarafından katılımcının belirlemiş olduğu emeklilik yatırım fonlarına kısa süre içinde aktarılması gerekmektedir. BES'in dinî hükmü konusundaki en kritik konu işte bu birikimlerin helal emeklilik fonlarında değerlendirilmesi meselesidir.⁴⁷

Nemalandırmanın helal şekilde yapılması için katılımcıya, BES şirketlerine ve düzenleyici-denetleyici kurumlara sorumluluklar düşmektedir. Katılımcı ya tamamen katılım esasına dayalı faaliyet gösteren emeklilik şirketlerini tercih etmeli ya da konvansiyonel emeklilik şirketlerinin *katılım esaslı* (faizsiz) planlarını seçerek birikimlerinin helal alanda değerlendirilmesini talep etmelidir. Zira bu meyanda genel kural, “Bir şeyin itmamı/ikmalî ancak haram olan bir fiilin terkiyle mümkün oluyorsa, ilgili fiilin terki vacip olur.” şeklindedir.⁴⁸ Katılım esaslı olmayan fonlarda helal ve haram getirilerin karışması hususuyla ilgili olmak üzere çok sayıda ilke belirlenmiştir. Konuyla doğrudan ilgili olan ilkelerin bazıları şunlardır: “Helal ve haram olan unsurlar bir araya geldiğinde haram hükmü esas alınır.”⁴⁹, “Harama vesile olan şeyler de haramdır.”⁵⁰

Devlet katkı payları da mevzuat gereği olarak katılımcının faizsizlik tercihine uygun olarak BES şirketi tarafından faizsiz/katılım fon seçeneğinde değerlendirilecektir.⁵¹

Konunun emeklilik şirketi boyutunda biraz daha detay mevcuttur. İlgili mevzuat sebebiyle

46 Mahmut Samar, *Akitlerde Şart Hürriyeti* (Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 2020), 35.

47 Hayreddin Karaman, “Bireysel Emeklilik”, *Yeni Şafak* (07 Aralık 2018); Sağlam, “Genel ve Özel Sigortalar, Zarar (Tazminat) ve Meblağ Sigortalarına Genel Bir Bakış: İslâm Hukukçularının Sigortaya Bakışları ve Sigorta Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi”, 625; Din İşleri Yüksek Kurulu, “Bireysel Emeklilik Caiz midir?”

48 Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekeni el-Himyerî eş-Şinkîfî, *Müzekkire fi usûli'l-fikh* (Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, ts.), 18; Kural metni şöyledir:

ما لا يتم ترك الحرام الا بتركه فتركه واجب

49 *Ma'leme Zayed*, 8/363; Kural metni şöyledir:

إذا اجتمع الحرام والحلال غلب الحرام

50 Muhammed Mustafa Zuhayli, *el-Vecîz fi usûli'l-fikhi'l-İslâmî* (Dimaşk: Dâru'l-Hayr, 2004), 47; Kural metni için bk.

ما أدى إلى الحرام فهو حرام

51 “Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Genelge (2021/3)”, *SEDDK* (01 Nisan 2021), Böl. 6/1.7.

BES şirketi tarafından hiçbir katılımcıya getiri garantisi verilememektedir. Bu hüküm, sistemin katılım finans ilkelerine uygun işlemesi açısından önemlidir. Ancak Emeklilik Yatırım Fonu'nun (EYF) varlık kompozisyonu belirlenirken de –başta faizsizlik prensibi olmak üzere- katılım finans prensiplerinin tamamına uygun yatırım alanları seçilmelidir.⁵² Bir emeklilik yatırım fonunun helal olması için yalnızca faizsiz varlıkların seçilmiş olması yeterli değildir. Diğer katılım finans ilkelerine de uyulmalıdır. Söz gelimi hisse senetlerine yatırım yapılırken yalnızca katılım endeksinde⁵³ yer alan şirketlerin paylarına yatırım yapılmalıdır.

Genel olarak yatırım fonlarına bakıldığında, bunların çeşitli şekillerde düzenlenebildiği görülmektedir. Fıkhi açıdan bakıldığında ise bunların mudârabe (emek-sermaye ortaklığı), müşârake veya ücretli vekâlet olmak üzere üç kategori olarak görülmesi mümkündür. Ülkemizdeki emeklilik yatırım fonları fıkhi açıdan ücretli vekâlet formunda düzenlenmiştir. Bir yatırım fonu kurulurken fonun nasıl işletileceği ve kim tarafından idare edileceği gibi önem arz eden bütün hususlar izahname vb. belgelerde açıklanmaktadır. Fon kurucusu vekil, EYF yatırımcıları ise müvekkil rolüne sahiptir. Fona dahil olanlar bu belgeler çerçevesinde fonun yönetimini tamamen vekile bırakmaktadırlar. Fonun işletilmesi konusunda fon kurucusuna verilen yetki, objektif kriterlere göre düzenlenmiş durumdadır. EYF fonunu işleten vekil, yatırımların kâr veya zarar etmesinden bağımsız olarak, taraflar arasında belirlenen ücreti almaya hak kazanır. Çünkü ilke olarak ücretli vekalette ücrete hak kazanmak için müvekkilin kâr etmesi şart değildir.⁵⁴

EYF'ler ücretli vekâlet sözleşmesine dayandığından, bunlarda iade alım veya sermaye-kâr garantisi gibi fıkhi açıdan sakıncalı hususlar söz konusu değildir. EYF'lerin hükmünü belirleyen temel ölçüt, barındırdıkları yatırım araçlarının İslami açıdan meşru araçlar olmasıdır. EYF'lerin muhtemel yatırım alanları içinde doğrudan faizli enstrümanlar olduğu gibi, hisse senedi ve kıymetli maden⁵⁵ gibi prensipte caiz olduğu hâlde fikhen meşru olması için belli kriterleri sağlaması gereken alanlar da bulunmaktadır. Ayrıca ülkemiz mevzuatında yatırım fonları, isimlerinde geçen yatırım araçlarına, portföyün en az %80'i oranında yatırım yapmakla yükümlüdür. Kalan kısımda ise başka araçlara da yatırım yapmaları mümkündür.⁵⁶ Bu sebeple yatırım fonlarının isminde meşru görünen yatırım araç isimlerinin bulunması tek başına ilgili fonun helal olması için yeterli değildir. Zira kalan %20'lik kısımda helal olmayan araçlara (vadeli mevduat, tahvil vb.) yatırım yapılmış olma ihtimali yüksektir. Emeklilik yatırım fonlarının seçiminde helalliğin garanti altına alınması için yalnızca adında “katılım” ibaresi olan EYF'lere yatırım yapılması zorunlu görünmektedir. Bunun da en pratik yolu, BES'te emeklilik planları tercih edilirken “katılım/faizsiz” gruptan bir planın seçilmesidir. Bu seçim

52 Paçacı, “Birikimli Hayat Sigortasının Fıkhi Açısından Değerlendirilmesi”, 261.

53 Detaylar için bk. Borsa İstanbul (BİST), “Katılım Endeksi” (Erişim 01 Şubat 2020).

54 Durmuş, “Modern Bir Yatırım Yöntemi Olarak Yatırım Fonu ve Fıkhi Açısından Tahlili”, 255-256; Bilal Aybakan, “Vekâlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (2013).

55 BES altın fonuyla ilgili müstakil bir değerlendirme için bk. Hayreddin Karaman, “-Hac -İmama Uymak -BES'te Altın Fonu”, *Yeni Şafak* (17 Nisan 2022).

56 “Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği (III-52.1)”, *Mevzuat Bilgi Sistemi* (2013), md. 7.

aynı zamanda devlet katkısının da katılım/faizsiz fonlarda değerlendirilmesini sağlayacaktır.⁵⁷

Konunun düzenleyici ve denetleyici otoriteyi ilgilendiren yönü de vardır. 400 civarındaki EYF'den Gönüllü BES ve OKS taraflarındaki toplam 100 kadarı katılım esaslı EYF'lerden oluşmaktadır. Katılım finans ilkelerine uyacak şekilde kurulmuş olan bu EYF'lerin adında *katılım* ifadesi geçmektedir. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Düzenleme ve Denetleme Kurumu (SEDDK) bireysel emeklilik faaliyetlerinin faizsizlik ve katılım finans ilkelerine uyumunun tam olarak sağlanması ve bu hususun denetimi için yakın tarihte düzenlemeler yapmıştır. Bu amaçla 19 Aralık 2020 tarihli bir yönetmelik (*Katılım Esasları Çerçevesinde Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Yönetmelik*) ve bunu detaylandıran 1 Nisan 2021 tarihli bir genelge (*Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Genelge: 2021/3*) yayımlanmıştır. Bu düzenlemelerle SEDDK tamamen katılım esaslı (faizsiz) faaliyette bulunan (hâlen iki tane) emeklilik ve sigorta şirketinin çalışma usul ve esaslarını detaylı olarak düzenlediği gibi; ellerinde katılım esaslı EYF (*Katılım Emeklilik Fonu*) bulunan konvansiyonel emeklilik şirketlerinin de dışarıdan hizmet alma yoluyla danışma komitesi onayı almasını zorunlu hâle getirmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte, bünyesinde en az bir adet katılım esaslı emeklilik yatırım fonu bulunan emeklilik şirketleri ve diğer kuruluşlar (ör. DASK, TARSİM, Güvence Hesabı, TMTB, Havuz İşleten Şirket vd.) dışarıdan danışma komitesi hizmeti almaya başlamışlardır. Dışarıdan hizmet sunmak üzere kurulmuş ve SEDDK tarafından uygunluk belgesi verilmiş hâlen yedi tane danışma komitesi vardır. Elleri katılım esaslı EYF bulunan bireysel emeklilik şirketlerinin bu yöndeki faaliyetleri bu danışma komitelerince kontrol edilip onaylanmakta ve faaliyetlerini katılım esasları çerçevesinde gerçekleştirdikleri teyit edilmiş olmaktadır.

4.6. Emeklilik Aşamasındaki Seçeneklerin Durumu

BES'te *emeklilik* olarak ifade edilen durumun oluşması için, sistemde en az 10 yıl kalmış ve 56 yaşın üzerinde olmak şarttır. Bu şartları sağlayan kişiler diledikleri zaman emekli olabilirler ve ilgili mevzuata göre önlerinde üç seçenek bulunur:⁵⁸

a) Kişi devlet katkısı dâhil oluşan birikimin tamamını çekebilir veya bir kısmını alarak kalan kısmını dilediği süre boyunca çeşitli fonlarda değerlendirmeye devam edebilir. Emeklilik hakkı kazanan kişinin o ana kadar helal şekilde nemalandırılmış birikiminin tamamını çekmesinin caiz olacağı açıktır. Bir kısmını çekip kalanını nemalanmaya bırakacaksa, bu durumda aynı şekilde helal fonlarda değerlendirmeye devam etmesi gerekir.

b) Oluşan birikimin (katkı payı ve nemaların) belli bir program dâhilinde belirli periyotlarla alınmasıdır. Buradaki ödemeler âdeta maaş gibi olsa da aslında kişinin birikiminden yapılmaktadır. Bu ödemeler sonrası kalan birikimler ise helal olarak değerlendirilmeye devam edecektir. Bu

57 Ayrıntılı bilgi için bk. Durmuş, "Modern Bir Yatırım Yöntemi Olarak Yatırım Fonu ve Fıkhi Açısından Tahlili"; İsmail Halitoğlu, "Menkul Kıymet İhracı ve Tedavülünün Meşruiyeti (Hisse Senetleri, Sukûk, Yatırım Fonları)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 351-387.

58 "Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik", *Mevzuat Bilgi Sistemi* (2012), md. 16.

şekilde birikimlerin helal alanlarda nemalandırılıp belirli aralıklarla katılımcıya ödenmesi durumunda faiz söz konusu olmadığı için caiz olarak değerlendirilmesi isabetlidir.

c) Katılımcının şirketle BES sözleşmesinden bağımsız bir *yıllık gelir sigortası (anüite)* sözleşmesi yapmasıdır. Yıllık gelir sigortası, toptan veya taksitli olarak yapılan prim ödemesi karşılığında sigortalıya (veya belli şartlarla lehtarına) belirli bir süre veya ömür boyu maaş alma imkânı veren bir sigorta türüdür. Bu seçenekte bir miktar para sigorta şirketine ödenmekte ve karşılığında belli şartlarda maaş alma hakkı kazanılmaktadır. Yani sigorta şirketine verilen para artık katılımcıya ait değildir, sigorta şirketinin olmaktadır. Bu şekilde yıllık gelir sigortası yapılması durumunda, bu sözleşme paranın parayla vadeli (ve duruma göre fazlalık içeren) bir değişimi olacağı için İslami açıdan faiz yasağı kapsamına girer ve caiz değildir.⁵⁹ Kaldı ki mevzuatta yer verilen bu üçüncü seçeneğin şu an itibarıyla (2022 yılı) konvansiyonel hayat ve emeklilik şirketleri açısından da uygulaması son derece sınırlıdır. Katılım emeklilik şirketleri tarafında ise uygulaması bulunmamaktadır.

4.7. Konvansiyonel BES Şirketlerinin Faizli ve Katılım Emeklilik Planlarını Birlikte Yürütmesi

Normalde faiz hassasiyeti olmayan konvansiyonel bireysel emeklilik şirketleri OKS ve bazen de Gönüllü BES kapsamında katılım esaslı (faizsiz) emeklilik planları ve emeklilik fonları sunmaktadırlar. Faizli ve faizsiz emeklilik planlarını ve fonlarını aynı şirket çatısı altında yürüten bu konvansiyonel emeklilik şirketleriyle faizsiz (katılım esaslı) emeklilik planı imzalamanın fıkhi hükmü de bu çalışmamızda ele alınması gereken konulardan birisidir.

Sistemin aslında helal-haram hassasiyeti olan kişiler açısından dikkatli şekilde düzenlendiği ve fonların birbirine karışmasının engellendiği görülmektedir. Mevzuat gereği, katılım esaslı (faizsiz) emeklilik planlarına katılım emeklilik fonları dışındaki fonlar dâhil edilememektedir. OKS'de katılımcılara faizsiz seçenek sunma zorunlu tutulduğu gibi, “Katılım esaslı ürün veya hizmet talep eden katılımcılara katılım emeklilik planı haricinde başka bir emeklilik planı sunulamaz.” hükmü de konulmuştur.⁶⁰ Yukarıda da ifade edildiği üzere 2021 yılındaki düzenlemeyle bütün katılım esaslı emeklilik planlarının ve fonlarının dışarıdan hizmet alımı yoluyla da olsa danışma komitelerince denetlenip onaylanması zorunluluğu getirilmiştir.⁶¹

Buna rağmen BES konusunda öncelikle tamamen katılım esaslı işleyen BES şirketlerini tercih etmeye özen gösterilmelidir. Bu önermenin temel gerekçesi, diğer işlerinde faiz hassasiyeti olmayan bir şirkete destek olmamaktır. Ancak çeşitli sebeplerle konvansiyonel emeklilik şirketlerinin katılım emeklilik planlarını tercih etmek -tavsiye edilmese de- dinî hüküm olarak

59 Huzeyfe Çeker, “Hanefî Fıkıh Kitaplarında Ribâ Şüphesi Kavramının Kullanımı”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 81.

60 “Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Genelge (2021/3)” (01 Nisan 2021), Böl. 6/1.7.

61 “Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Genelge (2021/3)” (01 Nisan 2021), Böl. 6/1.4; Hayreddin Karaman, “Katılım Sigortacılığı ve Bireysel Emeklilik”, *Yeni Şafak* (09 Ocak 2022).

caizdir. Zira hem katılımcının fonları İslami ilkelere uygun işletilmektedir hem de bunun karşılığında emeklilik şirketi meşru bir bedel almaktadır.⁶²

Bilindiği üzere OKS uygulamasında emeklilik şirketinin belirlenmesi bireylerin tercihi dışındadır ve daha çok işverenle ilgilidir. Bu durumda katılımcının emeklilik şirketini seçme şansı yoksa da elbette şirketin sunduğu katılım esaslı (faizsiz) planları ve fonları seçme hakkı vardır. İki aylık süre bitiminde veya sonraki zaman dilimlerinde ise dilerse OKS'den ayrılmayı seçmesi mümkündür.

Sonuç

Bireysel Emeklilik Sistemi, bireylerin ileriki yaşlarında rahat etmesine yardımcı olacak toplu bir birikime ulaşmalarını sağlamak amacıyla belli kurallara göre işleyen bir tasarruf ve yatırım sistemidir. BES bireylere birikim kaynağı olmasının yanında ekonomiye kaynak sağlayarak istihdama ve kalkınmaya katkı sunmaktadır. BES sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak devletin gözetim ve denetiminde özel emeklilik şirketleri tarafından yürütülmektedir. Bireylerin emeklilik aşamasında ulaşacağı birikim tutarı, kişinin ödediği katkı payı tutarı, fon tercihleri ve bu fonların getirilerine göre değişkenlik gösterir.

Ülkemizde Bireysel Emeklilik Sistemi 18 yılı aşkın bir sürede 13 milyona ulaşan katılımcı ve 380 milyar TL'nin üzerinde bir fon büyüklüğüne ulaşmıştır.⁶³ Bu fon büyüklüğü ülkemizin GSMH'nin %5'i civarına denk gelmektedir. OECD ülkeleri ortalamasının çok daha yüksek olduğu dikkate alındığında BES'in önümüzdeki yıllarda daha fazla büyüme potansiyeli taşıdığı söylenebilir. Emeklilik yatırım fonlarının büyüklük açısından %16'luk bir kısmı katılım esaslı (faizsiz) BES fonlarına aittir.

Fıkhi ilkeler açısından değerlendirildiğinde BES'in özü ve temel felsefesinin İslami ilkelere uygun olduğu söylenebilir. Ancak mevcut BES uygulamasının dinen meşru ve helal olabilmesi için dikkat edilmesi gereken noktalar mevcuttur. BES konusundaki en hassas mesele, birikimlerin tamamen helal fonlarda değerlendirilmesidir. Çünkü emeklilik olarak ifade edilse de sistem özü itibarıyla vaktiyle yapılan ve çeşitli alanlarda değerlendirilen birikimlerin daha sonra sistemden çekilmesinden ibarettir. Emeklilik yatırım fonlarına aktarılan bu birikimlerin dinen helal fonlarda değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla katılım esaslı (faizsiz) emeklilik yatırım fonları kurulmuştur. Katılım esaslı (faizsiz) emeklilik planları ve fonlar için 2021 yılında uygulamaya geçen zorunlu "Danışma Komitesi" ve diğer uygulamaların sektörün İslami ilkelere uygunluğunu, iddianın ötesinde denetim ve garanti altına alması beklenmektedir. Ancak faizsiz emeklilik fonlarının yatırım seçeneklerinin faizli fonlara göre daha sınırlı olduğu ve geliştirilmeye ihtiyaç duyduğu özellikle ifade edilmelidir. Birçok araştırmacının da ifade ettiği üzere⁶⁴ başta kira sertifikaları (sukûk) olmak üzere bu yatırım araçlarının helalliyi

62 AAOIFI, *Faizsiz Finans Standartları*, Böl. 46/12.3.1; Odabaşı, "Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 186-188.

63 Emeklilik Gözetim Merkezi, "BES Özet Verileri" (02 Aralık 2022).

64 Levent Sümer - Beliz Özorhon, "The Shortcomings of Pension System in Turkey: Solutions with a New Model

konusunda daha fazla çalışma yapılmasına ve helal fonların yatırım çeşitliliğinin artırılması için yeni ürün ve yatırım alanlarının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Devletin BES’i teşvik için çeşitli vergi indirimleri/muafiyetleri tanınması veya bazı şartları sağlayan katılımcıların BES birikimlerine katkıda bulunması kamu yararı için yapılan meşru bir uygulamadır. Kamu yararı olduğu sürece devletin sunduğu teşviklerden faydalanmakta fihki ölçüler açısından bir sakınca yoktur. Emeklilik aşamasına geçilmek istendiğinde, bu hakkı kazanan kişilerin ya birikimlerini tamamen çekmeleri veya helal alanlarda değerlendirmeye devam etmeleri gerekmektedir. Bu aşamada *yıllık gelir sigortası* (anüite) sözleşmesi yapılması ise fikhen caiz değildir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Çalışma Konsepti/Tasarım- N.G.,Y.E.G.; Veri Toplama- N.G.,Y.E.G.; Veri Analizi/Yorumlama- N.G.,Y.E.G.; Yazı Taslağı- N.G.,Y.E.G.; İçeriğin Eleştirel İncelemesi- N.G.,Y.E.G.; Son Onay ve Sorumluluk- N.G.,Y.E.G.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Conception/Design of Study- N.G.,Y.E.G.; Data Acquisition- N.G.,Y.E.G.; Data Analysis/Interpretation- N.G.,Y.E.G.; Drafting Manuscript- N.G.,Y.E.G.; Critical Revision of Manuscript- N.G.,Y.E.G.; Final Approval and Accountability- N.G.,Y.E.G.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

AAOIFI. *Faizsiz Finans Standartları*. İstanbul: TKBB Yayınları, 2018.

Ali Haydar Efendi. *Dürrü’l-hükkâm şerhu Mecelleti’l-ahkâm*. 4 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Basım, 2017.

Aslan, Hakan. “Türkiye’de Tekafül (İslami Sigorta) Uygulamaları: Problemler ve Çözüm Önerileri”. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 1/1 (2015), 93-117.

Aybakan, Bilal. “Vekâlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2013. Erişim 09 Eylül 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/vekalet>

Aydemir, İsmail. “Hayat Sigortacılığında Tekâfül (Katılım Sigortacılığı)”. *Tekâfül: Teori ve Uygulama*. 35-92. İstanbul: Ensar, 2017.

Bâbertî, Ekmelüddin Muhammed b. Mahmud. *İnâye şerhu’l-Hidâye*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.

Borsa İstanbul (BİST). “Katılım Endeksi”. Erişim 01 Şubat 2020. <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/6842/bist-katilim-endeksleri>

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm Cu’fi. *Sahîhü’l-Buhârî*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavkî’n-Necât, 1. Basım, 2001.

Can, Yeşim - Eyidiker, Uğur. “Bireysel Emeklilik Sisteminde Otomatik Katılımın Türkiye’de Gelişiminin İzlenmesi”. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/4 (2019), 626-642.

Çalış, Halit. “İslâm Hukukunda Servet/ Mülkiyet Tahdidinin İmkâmı Üzerine”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat*

Proposed”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 5/2 (31 Temmuz 2019), 23-48; Dede - Yazıcı, “Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve Faizsiz BES’in Analizi”.

Fakültesi Dergisi 17 (2004), 127-144.

- Çeker, Huzeyfe. “Hanefî Fıkıh Kitaplarında Ribâ Şüphesi Kavramının Kullanımı”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 25/1 (2021), 73-91. <https://doi.org/10.18505/cuid.853809>
- Dede, Kenan - Yazıcı, Abdurrahman. “Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) ve Faizsiz BES’in Analizi”. *İslam Ekonomisi ve Finans Dergisi (İEFD)* 6/1 (30 Haziran 2020), 25-54.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê. *Hâşiye ‘ale’ş-Şerhi’l-kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. “Bireysel Emeklilik Caiz midir?” Erişim 01 Haziran 2021. <https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/966/bireysel-emeklilik-caiz-midir>
- Durmuş, Abdullah. “Modern Bir Yatırım Yöntemi Olarak Yatırım Fonu ve Fıkıhî Açından Tahlili”. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 3 (2022), 246-271.
- Emeklilik Gözetim Merkezi. “BES Özet Verileri”. 02 Aralık 2022. Erişim 20 Ağustos 2021. <https://www.egm.org.tr/bilgi-merkezi/istatistikler/>
- Emeklilik Gözetim Merkezi. “Bireysel Emeklilik ve Otomatik Katılım”. Erişim 20 Ağustos 2021. <https://www.egm.org.tr/>
- Erol, Sevgi Işık. “Sosyal Güvenlik Açısından Bireysel Emeklilik Sisteminin Önemi”. *İktisadi Yenilik Dergisi* 6/2 (01 Temmuz 2019), 10-29.
- Halitoğlu, İsmail. “Menkul Kıymet İhracı ve Tedavülünün Meşruyeti (Hisse Senetleri, Sukûk, Yatırım Fonları)”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2020), 351-387.
- Hamevî, Ebû’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Hasenî (el-Hüseynî) el-. *Gamz uyûni’l-besâir fi şerhi’l-Eşbâh ve’n-nezâir*. 4 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1. Basım, 1985.
- Hanağası, Emel. “Bireysel Emeklilik Sisteminde Haciz Uygulamalarının Değerlendirilmesi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16 (2014), 2631-2698.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yüsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *Kâfi fi fikhî ehli’l-Medîne*. 2 Cilt. Riyad, 2. Basım, 1980.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülaziz ed-Dımaşki. *Reddü’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr şerh Tenviri’l-ebşâr*. 6 Cilt. Beyrut: Daru’l-Fikr, 1992.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebu’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sa’dî. *Tuhfetü’l-muhtâc fi şerhi’l-Minhâc (Şirvânî ve İbn Kasım’ın haşiyeleriyle birlikte)*. Kahire: el-Mektebetü’t-Ticâriyyetu’l-Kübrâ, 1. Basım, 1983.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğni*. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü’l-Kâhire, 1968.
- İslamoğlu, Mehmet vd. “Türkiye ve G7 Ülkelerinde Bireysel Emeklilik Sistemi Uygulamaları”. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/3 (30 Eylül 2020), 557-570.
- Kallek, Cengiz. *Sosyal Servet (İslam’da Yönetim-Piyasa İlişkisi)*. İstanbul: Klasik Yayınları, 3. Basım, 2015.
- Kara, Sümeyra - Yıldız, Yılmaz. “Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sistemi: 2012 Sonrası Yapılan Reformlar ve Beklentiler”. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi* 4/1 (01 Mart 2016), 23-45.
- Karaman, Hayreddin. “Bireysel Emeklilik”. *Yeni Şafak* (07 Aralık 2018). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/bireysel-emeklilik-2048406>
- Karaman, Hayreddin. “-Hac -İmama Uymak -BES’te Altın Fonu”. *Yeni Şafak* (17 Nisan 2022). <https://www.>

- yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/-hac-imama-uymak-beste-altin-fonu-2062619
- Karaman, Hayreddin. “Katılım Sigortacılığı ve Bireysel Emeklilik”. *Yeni Şafak* (09 Ocak 2022). <https://www.yenisafak.com/yazarlar/hayrettin-karaman/katilim-sigortaciligi-ve-bireysel-emeklilik-2060652>
- Kâsânî, Ebû Bekr Alâuddîn b. Mes’ud. *Bedâiu’s-sanâi’ fi tertibi’s-şerâi’*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1986.
- Katılım Emeklilik. “50 Soruda BES”. Erişim 10 Ekim 2020. <https://www.katilimemeklilik.com.tr/uploads/FILE/c2cc64c3c25cd3a59586d18330007021-1645682784471.pdf>
- Kayhan, Fatih. “Türkiye’de Faizsiz Bireysel Emeklilik Sisteminin Swot Analizi”. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5/4 (31 Aralık 2020), 745-754.
- Mâverdi, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *el-Ahkâmü’s-sultâniyye*. 1 Cilt. Kâhire: Dâru’l-Hadîs, ts.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbüri. *el-Câmi’u’s-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şerif b. Müri. *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb (Fethu’l-‘azîz ve Telhîsu’l-habîr ile Sübkî’nin ve Mutî’î’nin tekmileleri ile birlikte)*. Beyrut: Darü’l-Fikr, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şerif b. Müri. *Ravdatu’t-tâlibîn ve umdetu’l-muttakîn*. 12 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1991.
- Odabaşı, Mehmet. “Bireysel Emeklilik Sisteminin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 173-194.
- Paçacı, İbrahim. “Birlikli Hayat Sigortasının Fikhî Açısından Değerlendirilmesi”. *Ticari ve Alternatif Sigorta Sistemleri ve Sigortayla İlgili Bazı Problemlerin Fikhî Açısından Değerlendirilmesi*. 247-264. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Paçacı, İbrahim. “Hayat Sigortaları ve Bireysel Emeklilik Sistemi”. *Mütefekkir* 4/8 (31 Aralık 2017), 313-338. <https://doi.org/10.30523/mutefekkir.375187>
- Ruhaybânî, Mustafa b. Sa’d b. Abduh es-Suyûtî. *Metâlib uli’n-nuhâ fi şerhi Ğâyeti’l-muntehâ*. 6 Cilt. Dimaşk: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1994.
- Sağlam, Hadi. “Genel ve Özel Sigortalar, Zarar (Tazminat) ve Meblağ Sigortalarına Genel Bir Bakış: İslam Hukukçularının Sigortaya Bakışları ve Sigorta Sözleşmelerinin Değerlendirilmesi”. *DİB Güncel Dini Meseleler Sempozyumu III*. 525-643, 2013.
- Samar, Mahmut. *Akitlerde Şart Hürriyeti*. Kahramanmaraş: Samer Yayınları, 1. Basım, 2020.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed es-. *Mebûsât*. 30 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Mârife, 1993.
- Sümer, Levent - Özorhon, Beliz. “The Shortcomings of Pension System in Turkey: Solutions with a New Model Proposed”. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies* 5/2 (31 Temmuz 2019), 23-48. <https://doi.org/10.25272/ijisef.559898>
- Şinkîti, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî eş-. *Müzekkire fi usûli’l-fikh*. Medine: Mektebetü’l-ulûm ve’l-hikem, 5. Basım, 2001.
- Şirbîni, Muhammed İbn Hatîb. *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti meâni’l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.
- Takasbank. “Bireysel Emeklilik Fon Alım Satım Platformu (BEFAS)”. 14 Aralık 2022. Erişim 14 Şubat 2023. <https://www.takasbank.com.tr/tr/uyelik/bireysel-emeklilik-fon-alim-satim-platformu-befas>

- Türkiye Sigorta Birliği. “Sigorta Verileri ve Mali Tablolar”. Erişim 20 Ağustos 2021. <https://www.tsb.org.tr/sigorta-verileri-ve-mali-tablolar>
- Zuhaylî, Muhammed Mustafa. *el-Vecîz fî usûli'l-fikhi'l-İslâmî*. 2 Cilt. Dimaşk: Dâru'l-Hayr, 2. Basım, 2004.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. “Bireysel Emeklilik Sistemi Hakkında Yönetmelik”. 2012. Erişim 12 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=16748&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- SEDDK. “Katılım Esaslı Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetlerine İlişkin Genelge (2021/3)”. 01 Nisan 2021. Erişim 12 Eylül 2021. <https://seddk.gov.tr/tr/katilim-esasli-sigortacilik-ve-bireysel-emeklilik-faaliyetlerine-iliskin-genelge-yayimlandi>
- Ma'leme Zayed li'l-kavâidi'l-fikhîyye ve'l-usûliyye*. 41 Cilt. İmâra: Müessesese Zayed b. Sultân Âl Nahyân, 1. Basım, 2013.
- Mecelle-i ahkâm-ı adliyye*. İstanbul, 1979.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. “Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği (III-52.1)”. 2013. Erişim 09 Eylül 2021. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?mevzuatno=18564&mevzuattur=9&mevzuattertip=5>